

*Слободан Рељић**

СТРАТЕШКЕ ЕЛИТЕ У СРБИЈИ И
РЕФОРМА ОБРАЗОВАЊА
ИЛИ
КАКО ЋЕ ВЕЛИКА КРИЗА СРБИМА
ДОНЕТИ ЕЛИТУ НОВИХ ВИДИКА

“Знање, наравно, није ни добро ни лоше само по себи, а ни његово коришћење није само по себи добро или рђаво. ‘Рђави људи стичу нова знања истом брзином као и добри људи’, писао је Џон Адамс, ‘а људи се науком, уметношћу, добрим укусом, здравим разумом и књижевношћу користе за неправедне циљеве исто онако као и за циљеве пуне врлине.’ Ово је било речено 1790. године, а данас, из много разлога, знамо да тако јесте.”
Рајт Милс, 1956. године

Сажетак

Стратешке елите морају да суштински редефинишу своју садашњу улогу. У реформи образовања предстоји им да (1) пре свега селективније, критичкије и креативније преузимају спољна решења; (2) да се окрену сопственом идентитету и на њему формирају аутохтону оригиналност и (3) да реформа буде усмерена на заштиту слободе појединца а не да следи огољену потребу индустрије и друштвено неодговорних капиталиста. Читав задатак моћи ће се остварити

* Београд

тек кад се јавно експониране елите - које следе споља наметнуте интересе - промене по мери потреба српског друштва.

Кључни речи: стратешке елите, демократија, друштво без опозиције, Велика криза, индустрија свести, технолошко друштво, техничко ropство, образовање

Као да смо на сплаву који иде низ реку на којој нас низводно чека велики водопад. Капетани који више не управљају пловилом, користећи ауторитет униформи, упрежу све нас да спасемо њих. „Ми“ тренутно немамо идеју како да спасемо себе. Али постајемо свесни да стари капетани то никако не могу, јер да су знали „куд иде овај брод“ он не би стигао доведе.

Сигурно је да криза и заострени друштвени односи убрзавају тражење решења, омогућавају и да се прекомпнују или промене елите, да се реформишу структуре и да на површину избију они који умеју, имају снаге, храбрости, одлучности, јак инстинкт за самоодржање и чије су обавезе према владајућој класи довољно мале да елита може у битној мери самостално да одлучује.

Шта је наше окружење?

„Ми“ живимо доба у којем су, како је уочио Ентони Гиденс крајем деведесетих, „сви открили демократију“. Демократски поредак је нешто без чега на уснама ни један политички лидер не би кренуо у освајање власти. Ако ништа друго, онај ко се покрије пелерином демократије ма како дошао на власт, може рачунати на позитиван хало-ефекат у глобалном савременом свету. И његови противници ће морати да уложе знатан напор, доста пропагандног рада и да активирају знатна пропагандна средства да би га сместили међу „лоше момке“.

Али демократија је друштвени систем са много проблема. Од оних фундаменталних – шта у њој припада *демосу*. Криза све то оголи и учини видљивим и упитним. Још 1920-их у полемици Волтера Липмана и Џона Дјуија постављено је питање које је актуелно и данас, чак и више него на почетку прошлог века: да ли уопште грађанин учествује у управљању друштвом, у том главном послу који му обећава демократија и из чега се цеди најпривлачнија моћ демократије.

Волтер Липман, новинар и филозоф, у значајној књизи *Public Opinion* („Јавно мњење“) [појавила се 1922. године], објавио је сумњу да демократија може да функционише без елите која ће вешто, својим знањем али свакако осамостаљено - *водити* народ, односно државу кроз сложене друштвене процесе. Липман је тврдио да демократија иде ка томе „да грађани не учествују активно, него пасивно – посматрају – постају посматрачи уместо да су учесници“. (Whipple, 2004) Липман је конкретно тврдио да ће демократија неминовно пасти, ако се не створи централизовано тело експерата које ће деловати као „друштвени ум“. Ово тело би требало да разрађује компликоване друштвене проблеме и онда их у одређеној форми доставља да би политичари било информисани и могли да доносе рационалне и делотворне одлуке. Липман је разумео да је то за добро друштва.

Џон Дјуџи, филозоф и педагог, држао је да сазнање до којег дођемо у материјалном искуству „има своју праву вредност једино ако служи као средство, *инструмент* за практична животна решења“. (Грлић, 1983:97) (Отуд се Дјуџијев правац у оквиру прагматизма зове инструментализам.) Дјуџи је тврдио да демократија има две функције у друштву: прво, да је сасвим употребљива за стварање уједињеног, стабилног политичког поретка; и друго, што је Дјуџи сматрао важнијим, демократија даје могућност свим грађанима да се самоостваре а и да остваре *позитивну братску заједницу*. Демократија је „форма моралне и духовне заједнице“. За Дјуџија је демократија „крајњи“ резултат социо-психолошког процеса који је основан на „партиципацији“, учествовању. Он је одбијао Липманову констатацију о „пасивној, посматрачкој“ позицији, јер људско биће по својој природи тежи активnoj улози. Зато за Дјуџија јавност није место где надмоћне елите намећу своје циљеве, него јавни форум који ствара моћ тако што се одлуке доносе после дискусија и расправа, а које, будући јавне и оверене у демократској процедури, обавезују носиоце власти. Акцент је на значају учествовања грађана у процесу управљања, иако је Дјуџи такође много држао до значаја науке и знања у „индустријском друштву“, што елити даје изузетну, улогу недодирљивих.

То питање мере улоге елите у демократском друштву је – вечно. Из тог напора је настала и теорија *стратешких*

елита – шездесетих година прошлог века. У својој књизи *Beyond Ruling Class: Strategic Elites in Modern Societys* (1963) [„Иза владајуће класе: стратешке елите у модерном друштву“] Сузан Келер као друштвену групу на истом послу види „не само политичке, економске и војне лидере“ него и оне друге који *одлучно* утичу на моралност у друштву, културу, науку. „Стратешке елите су оне које имају највећи и најсвеобухватнији домет и утицај“. Келер сматра да у „индустријском масовном друштву обележеном небројеним етничким, регионалним и територијалним разликама и прожетим радом, вредностима, борбом за престиж, животним стиливима вођство се не може поверити појединцу, па био он властелин, ратник или свештеник, нити неком слоју утемељеном на пореклу или традиционализму“.

У „стратешке елите“, појам разводњеног значења, улазе од (1) актуелних политичких структура (елита чији је циљ да се овлада умећем управљања), преко (2) економских, војних, дипломатских и научних заједница (елита адаптирања друштва), (3) моралних ауторитета као што су свештенство, филозофи, едукатори и угледне породице (елите интеграције друштва), па до (4) елита које носе осећаје емотивног и психолошког заједништва – писци, филмске и позоришне звезде, спортисти (елите које обезбеђују подражавања).

Теорија „стратешких елита“ настала је у америчком друштву које је настојало да посрнулој демократији да нову тачку ослонац, мада је улога стратешке елите била је практично истоветна као и елите уопште: „да се симболизује морално јединство колектива и подржи заједнички циљеви и интереси; да се координирају и усклађују различите активности, усмеравају сукоби и примирују стално присутни конфликти; те, да се штити колективитет од спољних опасности“. (Келер)

Кризно време не само да пред („стратешке“) елите поставља најтеже задатке него и доводи у питање њихову улогу и опстанак кроз ажурирање питања њихове ефикасности и употребљивости. Последња дубока криза капиталистичког друштва (коју засад обележавају два берзанска слома 2008. и 2011.) је очигледан доказ неуспеха актуелне „заједнице елита“ (Burton, Higley:1986), управо оних које су имали доминантну улогу у том друштву. Било какво разматрање будућности

не може бити смислено без довођења у питање способности тих елита да делотворно мењају оно што су креирале а што сад бране свим средствима. У кризама је мало тога јасно и предвидиво, али је мање-више извесно да се друштво не може вратити на ону тачку пре суноврата: настају нови услови, нове организације, нови ред ствари.

Ако бацимо поглед на 1929. која нам је, ипак, најпоузданији репер (иако неки теоретичари ову кризу пореде и са преломном у историји капитализма 1848.) онда се може уочити да се демократија тада у журби *повукла* пред новоформираним кризним друштвеним порецима (у Италији пред Мусололинијевим фашизмом, у Немачкој пред Хитлеровим нацизмом, али и у Сједињеним Државама у „либерални фашизам“, те у Совјетском Савезу дала за право Стаљину да почетну револуционарну демократију сведе на „ред“ без алтернативе). Елите, које се тада нису звале „стратешке“ ископале су између себе непремостиве ровове што се завршило драстичним раздвајањима, емиграцијама, интернацијама, интерним прогонима све до физичких ликвидација.

Иако многи ову кризу сматрају и широм (глобалном) и дубљом (већи су улози) - за потребе ове расправе можемо разматрати оптимистичку варијанту – да партиципативна демократија (са нужним симплификацијама и мутацијама) остаје преовлађујући модел. Међутим, и под тим околностима не треба сумњати да ће се мењати *ред друштвених вредности*.

Реформе образовања изведене у капиталистичком „технолошком“ или „индустријском“ друштву мораће се преиспитати и реално процењивати. Пре свега онај универзалнији део образовних садржаја, а онда и практична решења. Јер, образовање конципирано у неолибералној фази репродуковало је милионе људи чија су шансе да остваре кључни циљ *homo sapiensa* - да ради сврховито, обезбеди опстанак и продужетак врсте – минимална. Али још гора последица је што се овако образоване генерације пред изазовом кризе понашају као „слепи мачићи“ који немају никакву идеју, никакву образовну основу да би могли доћи до некакве вансистемске идеје, а камоли да могу да створе организације које би се покренуле у остварењу идеје излаза. Херберт Маркузе је још шездесетих тврдио да је западна демократија остала без – *реалне опозиције*, опозиције као могућности да се ми-

сли другачије или бар критички према систему и његовим ограничењима. Дошло је до „парализовања критике“ и то је постало „друштво без опозиције“. Тако се дешава кад су „могућности (интелектуалне и материјалне) сувременог друштва неизмјерно веће него икад прије. То значи да је размјер доминације друштва над појединцем такође неизмјерно већи него икад прије.“ (Marcuse, 1968:10)

Положај класе вођених, у савременом капиталистичком друштву, без елита је – хаос. Хаос се шири. Сем шпанског, слабог али охрабрујућег „Покрета гневних 15-М“, тзв. „десперадоса“ а „против живота у бесперспективности“ које им је донела немоћ власти - који проблем региструје као „сјаши Санчо, да узјаши Панчо“ - сви остали протести којих по свету има толико да их је све теже и регистровати крећу се ка бесу, неконтролисаном насиљу, разарању, паљевини, ситној уличној пљачки. Као нека врста модификованог „лудистичког покрета“ с краја XVIII века и тзв. „десперадоси“ су у наивној неполитичној фази с надом да су решења у историји питање договора, а не последица сурових сукоба у којима се свака групација мора борити, уз све ризике, и *изборити* у једној неизвесној будућности. Кад их уплашена десница у Шпанији оптужује „да су их комунисти и социјалисти узели под своје“ неорјетисани „десоперадоси“ одговарају: Којешта! Ми се не боримо за гласове, него за решења која се тичу наше судбине. Овакви су већ виђени Маркузевом оптиком: „Тоталитарне тенденције једнодимензионалног друштва чине неефикасним традиционалне путеве и средства – можда, чак и опасним јер они гаје илузије о народном суверенитету. У тој илузији је и нешто истине: ‘народ’, раније фермент друштвене промјене, промијенио је своје позиције, постао је фермент друштвене кохезије. Ту је, прије него у редистрибуцији богатства и изједначењу класа, нова стратификациона карактеристика развијеног индустријског друштва.“ Та позиција одбачених, аутсајдера, „гневних“ поставља их „изван демократског процеса; њихов живот је најреалнија и најнепосреднија потреба за докрајчењем несносних услова и институција. Отуда је њихова позиција револуционарна, чак и ако њихова свијест то није.“ Као да Маркузеова вера да „неосвешћени револуционари“ имају највеће шансе (он је говорио и о земљама трећег света) опет носи објашњење: „Кад се са-

купе и излазе на улице, ненаоружани и без заштите, да траже своја елементарна грађанска права, они знају да их чекају пси, каменице и бомбе, затвор, концентрациони логори, чак и смрт. Њихова снага је с ону страну политичке демонстрације за жртве закона и поретка. Чињеница да они почињу одбијати да судјелују у тој игри могла би значити крај једног доба.“ (Marcuse, 1968:235-36)

Врло битна чињеница је и да сазрева разумевање да у „суочењу с тоталитарним карактером овог друштва“ више не може „бити прихваћено традиционално схваћање о ‘неутралности’ технологије. Технологија као таква не може бити изолирана од употребе у коју је стављена; технолошко друштво је систем доминације који је дјелотворан већ у појму и конструкцији технике.“ (Marcuse, 1968:16) Последица непостојања реалне снаге која би оспоравала оболели капиталистички систем је тотална *инструментализација човека* у технолошком процесу, који је у тој „мегамашини“ (Мамфорд) изолиран тек да ствара профит за најбогатије.

И не ради се више о „потчињеним људима“, најамницима који не могу да заштите достигнута и прописана права, већ је реч о *потчињеној мисли*. Савремено друштво се никад није одлучило „шта хоћемо – технолошки пројекат друштвеног развоја или друштвену замисао технолошког развоја“ (Зоран Видаковић, према Орел, 1976:7) У том лелујању ствари иду инертним током у коме су се технологија и бизнис високих технологија издигли изнад друштва, па друштво постаје храна за њихову неконтролисану суманиту трку.

У технолошко-пропагандном друштву образовање појединца постаје терет који се подноси са све мање ентузијазма. Они којима богатства никад доста, иако у историји никад нису били богатији у односу на просту светину – једну од највећих тековина западног друштва „бесплатно школовање“ - све чешће третирају као неподношљив намет. Поједностављују га, осиромашују и друштвено дискредитују едукаторе, пребацују на кућни буџет све несигурнијег појединца. Њихов разлог је прост. Нису им више потребни људи опсежног образовања. Још је Рајт Милс у својим „Белим крагнама“ (1951) утврдио да „по честој процјени, неких 80 посто људи на раду сада обавља свој посао који могу научити за мање од три мјесеца“. (Милс, 1979:224)

Образовање је у капиталистичком ланцу продукције – само трошак. Увек је циљ да трошкови смањују, па и елиминишу. Ово је време кад се друштво суочава са „нуждом да се рад образованих реконфигурише у складу с захтевом технологије, као што се пољопривредни рад усклађивао у XIX веку, а индустријски у XX. Компјутери не обављају само брже од људи некреативне послове. Они такође омогућавају да аматери раде оно што су до јуче могли само професионалци.“ („Angst for the educated”, *Economist*, 3. September, 2011)

За економску елиту капиталистичког друштва ту нема дилема. Они не могу бити заинтересовани за школовање хуманистичке орјентације које ће људском бићу омогућавати, не само да ефикасније обавља задатке на послу, него и да се лакше сналази у прашуми технолошког друштва. Њих једино занимају радне вештине.

Зато су путеви знања само део неке „индустрије“.

„Индустрија свести“ је процес интензиван у последњих век и по, а обезбеђује што темељније остваривање крајњег циља „да мањина мисли, суди и одлучује за већину“, а што се „подразумева откако уопште постоји икаква подела рада“. (Енцесбергер, 1980:8) И аксиом новог доба је: „Ко је господар, а ко слуга не решава се само на основу тога ко располаже капиталом, фабрикама и оружјем него – што даље то јасније – ко располаже свешћу других.“ (Енцесбергер, 1980:13)

Резултати те интенције су очигледни. Све реформе образовања биле су, несвесно или свесно, уважавање диктата „индустрије свести“. За мала друштва ситуација је још сложенија због чињенице да погони те „индустрије“ нису аутохтоно наши а њени пројектанти никако нису могли имати на уму добробит неког малог самосвесног народа. Туђи циљеви се преузимају провинцијски инфериорно, проглашавају и „нашим“, а онда је иза свега стаје комплетна медијска и пропагандна структура, научне установе свих нивоа, претежни део културне, образовне, економске и политичке елите.

На сву ту анахроност у Великој кризи долази још једна битна чињеница, да за то друштво више нема потребе „стављати руку у ватру“. То је друштво већ ушло у слепу улицу. И највећи умови тог друштва губе орјентацију и немају преглед целине игре. „Морамо закључити да су наши научници, кад се удаље од своје специјалистичке области, неспособни

да саопште било шта осим најиспразнијих општих места“, писао је Жак Елил шездесетих година прошлог века и наводи пример „збирке медиокритетских мисли“, никога другог до Алберта Ајнштајна. Кад изузетни „математички геније“ говори „о Богу, држави, миру и смислу живота“ онда „баналност Ајнаштајнових запажања о стварима изван његове области специјализације запањује исто онолико колико и његова генијалност унутар ње“. (Елил, 2010:450)

Свемоћна западна наука, обоготворена после просветитељске ере, остала је без „критичке моћи“. Њена криза проистиче из тужне чињенице да је она заборавила да „исправна употреба моћи подразумева одређену способност критичности, опажања и расуђивања“. А овде се сва велика „чуда технике“ прихватају без неопходне, људске дистанце. Нико данас, уочио је Елил, „не поставља питање сврхе тих чуда. ‘Чему’ се одлучно заобилази. Одговор који ће пасти на памет нашим савременицима гласи: у име среће. Нажалост, више није то у питању.“

Цитат који следи написан је 1954. године, а из поглавља је чији је наслов „Поглед у годину 2000.“: “Један од наших најбољих специјалиста та болест нервног система пише: ‘Бићемо у могућности да изменимо човекове емоције, жеље и мисли, као што смо то већ на елементаран начин постигли с лековима за смирење.’ Биће могуће, каже наш специјалиста произвести уверење или утисак среће без икакве стварне основе за њу. Наш човек златног доба, према томе, биће способан за ‘срећу’ усред најтеже оскудице. Зашто, онда, обећавати изузетан комфор, хигијену, знања и исхрану, ако можемо бити срећни и без свега тога, помоћу једноставне манипулације нервног система? На тај начин и последњи слабаши мотив који бисмо могли приписати техничкој авантури ишчезава у ваздуху, захваљујући самом постојању технике.“(Елил, 2010:451)

Маштовити песимисти попут Елила, Замјатина, Орвела или Хакслија, то је данас очигледно, имали су право. Модерни појединац јесте „у дилеми: или ће одлучити да сачува слободу избора и користи традиционална, лична, морална или емпиријска средства и тако уђе у надметање са силом против које нема ефикасне одбране и оја ће га нужно паразити; или ће прихватити техничку нужност, где ће он сам

бити победник, али само тако што ће себе неповратно баци-ти у *техничко ропство*. У суштини, он нема слободу избора.“ (Елил, 2010:102)

Али, тражећи излазе из ћорсокака, људска друштва су се окретала идејама спаса, па и ова криза капитализма показује да се људско биће не може одрећи прометејства ма колико оно у „времену прогреса“ у „технолошком друштву“ зна изгледати безнадежно анахроно. Управо прометејство мора бити саставни део реформисаног образовања; посебно малих народа којима елите великих и моћних у подели рада и добара дају само мрвице. И увек, с јасним разлогом и намером деструирају њихове аутохтоне вредности. Ми знамо да је то – увек! - с разлогом: материјалним и намером доминације. То са „отуђењем човека“ у технолошком друштву, јесте део општег тока, али – неки (слабији и мањи) су извесно „отуђе-нији од других“. Из тога се извлачи и право на сиромашење малих. Ма како се оно изражавало: као колонијално освајање или неоколонијално исцрпљивање.

Посебно илустративан за то је период деструкције у време распада наше бивше заједничке државе. Гомила аматера постројених у споља створене НВО-фаланге („мисионарска интелигенција“), а којима је стратешку подршку давао „прилагодљивији“ део локалне „стратешке елите“ (који је за своје услуге добио противуслуге у виду парастудијских путовања и понеку „шаку долара“) - растурао је цео систем. Потпуно некритички минирано је све што нису у својим торбама донели страни мисионари, такође припадници по рангу „виших“ НВО-централа. Читав екс-југословенски простор уређиван је као најудаљенија колонијална област. И само инертни отпор генерација обучених да себе доживљавају као самосвојне, спасао нас је и да не постанемо класична колонија „потчињене мисли“, али процес је још у току. Тај отпор је био, углавном, подземни док су јавне манифестације биле окренуте „светлој европској будућности“ и некритичком идолопоклонству прекоокеанским идолима.

Док смо имали наш универзитет могли смо да водимо расправе о његовој некомпатибилности с европским универзитетима, могли смо разматрати могуће кораке приближавања, али нико нам није оспоравао да је такав универзитет студенте опскрбљавао релевантним знањем на основу којих

су они – ма где се нашли од Либије и Немачке до Канаде и Перуа – брзо учили технике за практичан рад. Онда су нам објаснили како су *технике* важније од знања. Део наших стратешких елита је то прихватао као што су њихови дедови, слој обучаван на комесарским курсевима у току и непосредно после Другог светског рата, веровали у „совјетску науку“.

Потпуна је илузија да у малим земљама и на малим тржиштима можете радној снази омогућити дугорочну примену најразличитијих техника чије су промене све убрзаније. Тако ми лиферујемо на тржиште радне снаге хиљаде људи који су се спремали у школи за послове којих у овој земљи више нема, није их ни било или их никад неће бити. И не само то, у земљама које купују готова технолошка решења *технике* које локално учи њихова радна снага инфериорне су колико је и сама земља технолошки инфериорна. То су другоразредне или трећеразредне технике. Ми производимо „опслужаваче машина“ који су унапред изгубили трку са „опслужавачима машина“ друштва која намећу правила и потребе.

Образовање малих земаља и народа који некритички и без неопходне адаптације преузимају моделе великих - створене да би они остварили своју доминацију у „индустрији свести“ - осуђени су на пропадање, депресију, инфериорност, културно ропство. Замислите (анти)дизнијевску сцену: у густој шуми, док нехајно склања очи од залуталог сунчевог зрачка, мали срндаћ слуша оца-едукатора који му објашњава да је циљ њихова рода да постану шницла у бароновој тепсији; а они најбољи из генерације, подвлачи тата из „стратешке елите“, могу постати и срнећа кобасица, специјалитет у пивницима у једној далекој вароши. Главна порука свих кампања за наше реформе образовања се свде да нешто слично: а - мали има шансу само ако спаја своју оригиналност, темељно знање и аутохтону вештину са критички преузетим универзалнијим вредностима и раширеним техникама. Самоубилачка је пут заљубљено гледати „како Немци“, „како Французи“, „како Оксфорд“ и трошити сву снагу да од тих великих оригинала правимо наше бледе и бедне копије. Чак и кад би наше копије биле боље него што јесу, то никад не носи моћ оригинала и не води ученике на пут изнад суморног отуђења, Тејлорове траке, напора босоног сељачета да

се преко леда и стења попне на Монт Еверест. Нису ту битни само материјални разлози, које ми иначе никад не можемо превазићи. Ти народи су у своје моделе образовања унели своју културу, своје историје, своје митове, своје традиције...

Мали образовни систем земље као што је Србија у свету „технолошког друштва мора носити (1) способност функционалне адаптације великих знања водећих друштава (са питањем „чему нам то служи“); (2) непрекидан напор у очувању сопствене особености, креативности и заштите вредности нашег идентитета (без чега се постаје неструктурирана маса за „мелтинг пот“ технолошког мек-доналдс треша и безличног глобалног процеса); и (3) разумевање да наше образовање мора имати самосвест о његовим реалним дOMETИМА према оним вансеријским талентима у областима у којима ми не можемо досећи саме врхове, јер сасвим је нормално да „новог Николу Теслу“ образовни систем овако мала земља благовремено упућује у доминантне и велике образовне системе, пошто је тешко замислити ситуацију у којој ће нама запасти да подижемо „силиконске долине“, спроводимо дигитална истраживања последњег технолошког ранга, опремамо космичке програме. То је наша хуманистичка обавеза. Тесла се јесте родио као Србин, али постати „светски научник Тесла“ у својој области могао је само у Новом свету. Народима се то, увек, „исплати“. Малим народима стоструко. Моћ система је у дебелом слоју јаког просека а не у игрању на изузетне појединце.

Наше стратешке елите сносе одговорност, ако се то уопште у свету без морала може тако назвати, за неразумеваче порука великог света. Готово је правило да у свету непрестаног натјечања и перманентног успостављања доминације велики „саветују“ зависним: *Do what we say, not what we do!* Мали су склони, мало зато што их се притисне, мало зато што је инерција чист комфор, да у ту колонијалну поруку не сумњају. Навешћемо пример: прошле године је код нас вођена расправа о заједничком немачко-француском уџбенику историје. Све је то имало подтекст, како је срамно што ми нисмо спремни да напишемо некакав заједнички српско-хрватско-бошњачко-албански уџбеник, јер историја је тамо негде у „великом свету“ наука, вредносно неутрална и, што би се рекло, слаже чињенице ни по бабу ни по стричевима. Главни

докази тога биле су нам изјаве амбасадора тих земаља који су по својој улози „овлаштени“ да гаје идиле, некритичност (док им се другачије не јави) и да шире слике предела, људи и догађаја који су пожељни а обично не постоје. Читава та дивна прича је подигнута на славим темељима.

Иначе, пројекат је, симболички, договорен 2003. на четрдесетогодишњицу Јелисејског споразума, кад су се оно Шарл де Гол и Конрад Аденауер договорили о „консултацијама Француске и Западне Немачке о свим важним питањима“. Био је то важан искорак за Европу разореног поверења. Састанку је претходио сусрет ова два озбиљна и сталожена политичара септембра 1958. у генераловој приватној кући. Људи чији је оптимизам навелико превазилазио опрез и разумност де Гола и Аденауера обећали су 2003. да ће тај заједнички уџбеник „бити кориштен у обе земље и делити ‘заједничку визију’ историје“. Унајмљена наука се, потом, дала на посао. Акцентат је бачен на послератну европску потребу. Резултат је слабашан.

Штампана су три тома те необичне и „важне“ књиге. Прва књига, „историја“ од 1945. до наших дана, ношена је за књигу данас непојмљивом подршком естаблишмента. Друге две књиге *Histoire/Geschichte* покривају периоде од 1815. до 1945. а и период „од најранијег доба до пада Наполеона“. И – продате су у обе земље у 80.000 примерака. Последњи том који се појавио овог лета, у Француској је издавачка кућа „Натан“ одштампала у 7.000 примерака. „Заједничка историја“, данас се углавном изучава у ‘европским разредима’, а ђаци, из обе земље, у великој мери сматрају да је ‘писана по рецепту с друге стране границе’.

Чињенице које закључак чине излишним. Дојучершње необуздано ударање акцента на то како се прошлост може обрисати као гумицом, (*Ево примера Немачке и Француске!* изговарили би то аксиоматично оптимисти и евроентузијастички) и како се толеранција у Европској унији гаји као шампињони у старом тунелу – могу се оставити међу „велике идеје“ за нормална времена. Никад наша јавно експонирана „стратешка елита“ не би из епилога овог случаја извукла закључке као што их је имала извикане на сва глас кад се бавила гајењем пожељних евро-мултикултуралних идеала.

Исту судбину доживело је друго велико чедо послератне Европе: *мултикултурализам*. И немачка канцеларка, и француски председник и британски премијер су „признали“ да је пројекат мултикултурализма неодржив. Непосредан повод је трење са исламом. Да ли су наше јавно експониране „стратешке елите“ икад сравниле свој став са оним шта Запад чини или су остале при оном што се од њих тражи, а да би Запад овде лакше остваривао своје политичке и геостратешке интересе? Само је јасно показана свевременост оне латинске поруке: *Quod licet Iovi, non licet bovi*. Кад говоримо о одступању Европе од својих дојучерашњих врхунских вредности, то није инсистирање да Срби и наша елита треба да се аутоматски одрекну мултикултурализма, с обзиром да је он део српске културе, историје, традиције – то само значи да би се ваљало одрећи „употребе мултикултурализма“ као уцене или притиска од оних који су се те вредности прагматично одрекли.

Иако је време за мобилност елита, српске „стратешке елите“ зачуђујуће су умртвљене и мирне. Прво, те елите су неповратно подељене. Онај део, јавно експониран, одликује потпуно одсуство жеље за суочавањем са дубоким променама „капиталистичке цивилизације“. Врло често изгледа да та „отпорашка памет“ није основана на темељним знањима, нити је скоро „апдејтована“. Са умишљеношћу која је карактеристична само за оне који „памет“ држе похрањену у туђим главама и подупрту далеким ауторитетима овде се јавно приповедају приче које су „историја“. Процеси о којима говоре одавно су променили правац, а вредности које подржавају су пропагандно оживљени мртваци. Они и немају способност да нешто промену у свом деловању. Тај део елите заузима важне положаје у политици, дипломатији, економији - не у култури, али да у културним институцијама; непознато је колико је утемељен у војсци али у војним врховима свакако јесте; бесомучни је критичар цркве, настоји да успостави контролу над науком. У образовној елити нема дубоке корене, али држи све полуге расподеле средстава и контроле људских ресурса.

Други део српске „стратешке елите“ се повукао у полу-сан, у сивило полуилегалности. Готово га је немогуће прецизно описати. Карактерише га дубока инертност. И само се по

бесу површних и нејаких јавно експонираних вођа може се ценити њихова снага. Али шта год се буде дешавало у нашој будућности зависиће од те инертне масе. Јавни део стратешке елите, полако губи директну подршку ментора – њихову „мисију“ више нема ко да обдржава, јер они који су то пројектовали имају све више својих проблема и све мање материјалних стимуланса. Они ускоро неће бити највећи проблем друштва јер ће се угушити у сопственој буци. Али то не отвара врата оптимизму. О онима који би требало да ступе на сцену готово да не знамо ништа: то ће бити нека мешавина „остатка остатака“ елита које су имале своју улогу и новопридошлих интелектуалних потенцијала за које је једино извесно да не пристају на цинично продају колектива за мале накнаде а за задовољење приватних потреба.

Реформа образовања у том контексту спадаће у кључне и пробне пројекте. Образовање у друштву је ваздух за дисање стратешких елита. Сви подстицаји за друге области полазе одатле: кад умете да се оријентишете у времену и простору, у историји и садашњости, у свом микро свету и у глобалним размерама. То је задатак стратешке елите која ће се формирати као „јединствена у својим различитостима“. У „здравом друштву“ (Фром) посао је елита да успоставе разликовање мере до које је подражавање узора неопходно преузимање добрих примера а кад то постаје робовање и слепо праћење упрегнуто за циљеве наметнуте споља. Типична слика одсуства мере су данашња друштва не европском Истоку чије су економске стратегије сведене на *психологију просјачења* и антиживотне идеје да постоји неко или нека организација која ће сва своја знања и велике ресурсе несебично употребити за напредак слабих. Магична реч у тим друштвима је „донација“, а врхунска вера очекивања од западних корпорација и банака да успоставе „потрошачки рај на земљи“.

Оно што се две деценије после пада Берлинског зида (1989) звало „ослобођење“ плаћено је значајном *предајом* (која се иначе представља као продаја и приватизација) најзначајнијих економских и природних ресурса западном капиталу. Економски систем је проглашен потпуно некомпатибилним и онда систематски разорено све што је у њега спадало. Иза економског суноврата је уследило и потапање политичких слобода које никад нису ни напредовале даље од формалних

слобода и илузија. Наш случај „недисциплинованог ђака“ је унеколико специфичан по путу у слободу, али можда – због казни које су уследиле – резултат је и испод источноевропског просека.

Стратешке елите тих друштава неутемељене орјентације неће преживети Велику кризу. Већ је опште место у свакодневной комуникацији да је безлична реч „транзиција“ била само седатив за хипнотичко стање у коме је могла бити изведена проста пљачка за рачун западног капитала и локалних капиталиста чије се предузетништво сводило на безобзирно преотимање државне и друштвене имовине. Оно што се оформило као нове стратешке елите на Истоку појавило се као трасери пута и мостова преко којих се опљачкана вредност лакше трансферисала у земље које су се у тој историјској размени као противвредност експортовале „демократију“ и стара ислужена начела капитализма. Да би се пљачка озакоњивала стваран је реално неупотребљив правни систем. Ту су сва знања злоупотребљена и продата на најбаналнији начин.

Кад елите нису способне да знањем буду испред народа (колективитета у коме делују) оне су осуђене на пропаст. Неолибералистичке елите ће изумрети као што су на њихове очи изумирале комунистичке елите. У испражњене калупе ући нови и другачији. За друштво је важно ко су они. Јер и од тога нам зависи да ли ће нам будућност друштва бити оптерећена грубим превратима, расипањем националних ресурса и материјалних и људских. Од њих нам зависи да ли ћемо у тешком времену које неумитно наступа водити наше битке, на нашем терену и за наше интересе, или ћемо као неплаћени „плаћеници“ и изгубљени зомбији тумарати околу бранећи туђе „националне интересе“ и на местима на којима ће нас доживљавати као улезе и легитимне мете.

У јавности експониран део наших стратешких елита су групе људи без икакве јасно диференциране стратегије: политичка елита раби стратегије „бриселске бирократије“, војници рачунају да су реформе у имплементирању у НАТО-интересе, економска елита отуђена од производње плута без икаквих идеја о решењима... Део државно пожељних културних, медијских и забављачких аутора су своје идеје отупили на „потребну“ оштрину. Парадоксално је да се креативнији

део може учавати тек у суб-култури: у омраженом и презреном турбо-фолку, у деценијама ниподштавном сабору трубача у типичној српској варошици Гуча или на све усамљенијим примерима појединачних спортских успеха у које држава, друштво и цели естаблишмент нису уложили готово ништа и што је плод напора појединца, породица или малих група које су саме пронашле решења за опстанак.

Наш сплав и даље плута низводно. У друштву „индустрије свести“ питање образовања је кључни образац успостављања дугорочне доминације са тачке гледишта моћних, као што је и питање опстанка за мале. Успостављање новог система образовања је пројектовање будућег члана заједнице и одређивање претежног карактера друштва – да ли ће неко друштво да се избори за слободу бирања пута којим ће ићи или ће постати немоћни инертни сателит неког већег друштва и употребни материјал стратешких елита великих друштава и материјал за њима потребне шницле и љуте кобасице.

Slobodan Reljic

*STRATEGIC ELITES IN SERBIA AND THE
REFORM OF EDUCATION OR HOW THE
GREAT CRISIS IN SERBIA WILL GIVE BIRTH
TO AN ELITE WITH NEW VIEWS*

Summary

Strategic elites must substantially redefine their current role. Within the reform of education ahead of them there are 1) above all a more selective, critical and creative adoption of external solutions; 2) focusing on their own identity and formation of autochthonic originality on its basis and 3) putting focus of the reform on protection of individuals' freedom and not representation of a basic need of industries and socially irresponsible capitalists. The whole objective might be accomplished only when there comes the change of publicly exposed elites who follow externally imposed interests in accord with the needs of Serbian society.

Key Words: strategic elites, democracy, society without opposition, Great Crisis, industry of consciousness, technological society, technological slavery, education

Литература

- Burton, Mihael, Higley, John (1986) *Elite Settlements*, American Sociological Association Meetings, New York City,
- Елил, Жак (2010) *Техника или Улог века*, Анархија/Блок 45 и Братство из Ерегона, Београд.
- Енцесбергер, Ханс Магнус (1980) *Немачка, Немачка, између осталог*, БИГЗ, Београд.
- Грлић, Данко (1983) *Лексикон филозофа*, Напријед, Загреб.
- International Encyclopedia of the Social Science*, 1968, www.encyclopedea.com
- Marcuse, Herbert (1968), *Čovjek jedne dimenzije*, Veselin Masleša, Sarajevo.
- Mills, C. Wright (1979) *Bijeli ovratnik*, Naprijed, Zagreb.
- Милс, С. Рајт (1964) *Елита власти, Култура, Београд*.
- Орел, Давид (1976), *Потчињена мисао – границе кибернетике, границе хуманизма*, Вук Караџић, Београд.
- Wipple, Mark (2004), *The Dewey-Lippmann Debate Today: Negotiating the Divide Between Participatory and Elitist Model of Democracy*, file allacademic-research

Овај рад је примљен 8. септембра 2011. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 28. новембра 2011. године.